

182.

Az ezerkilencszázötvenhatos esztendő novemberének első napjaiban még mindig Belgrádban rostokoltam.

Vágytam pedig hazafelé.

A Bulgáriában töltött tanulmányi hetek múltán gyakran úgy képzeltem, hogy dübörgő gyorsvonattal, megállás nélkül száguldok Szófiából Belgrádon át Budapestre, és ott leroggyanak drága városom – riasztó hírekből hallottan – felsebzett és megtépázott teste előtt.

Ez várt volna rám és erre vártam.

Ámde érvényben volt a jugoszláv oldalról elrendelt határátlépési tilalom.

Kedvetlenné lohasztott, de mitévő lehettem volna ellene?

Mehettem volna Bécs irányába, azaz: Európa tág tereire, de nem támadt ilyen gondolatom. Igazán végtelenné tágult volna a tér köröttem, ha Amerika felé veszem az irányt, amiként a magyar menekültek többsége tette, de az a kaland sem vonzott.

Mitévő lehetek hát azon kívül, hogy hagyom a Semmit cselekedni?

Csakhogy az általam lezseren kezelt SORS-om jobban vigyázott magára, – mint azt én tettem felsőbb-önmagammal.

Akként „intézkedett” ez a bizonyos felső-énem, hogy rejtett indítékoktól vezetve sétáljak el a legnagyobb belgrádi szálloda utcákra néző ablakaihoz, bámuljak be, vegyem észre Gádor Bélát, a budapesti Ludas Matyi című vicc-újság főszerkesztőjét, aki szintén észrevesz odabentről, és vadul integet.

Kölcsönösen örvendeztünk, ölelkeztünk a Ludas Matyi főszerkesztőjével, noha ő jócskán túl-örült engem, harsányan hangoztatván, hogy őneki mindennél nagyobb nyereség az, hogy – ezekután –, ha szokott magánya támad rá, ami elől Toncz bácsihoz kénytelen menekülni –, mostantól megszűnhet majd az a kényszer, mint ami mindennél rosszabb.

Komolyabbra fordulva előadta, hogy szerinte a jugoszláv kormány igen barátságosan és engedékenyen viselkedett az ide menekülő magyarokkal az első napokban. Csak akkor lettek bizalmatlanok és zárták le a maguk oldalán a határt, amikor a magyarországi forradalmi, vagy ellenforradalmi hangzavarba nacionalista, meg irreudenta jelszavak is vegyültek.

Bólintottam és megértettem.

183.

Ügyszólván mindennapi köszönőviszonyban voltunk Toncz bácsival is, minthogy szintén a Ludas-nál dolgozott, kiváló karikaturistaként. Köszöntünk, ha láttuk egymást, de ritkán, vagy talán soha nem beszélgettünk. Megragadta ezért a figyelmemet, hogy mostani találkozásunk alkalmával hangos, haragos hangon tanácsolta, hogy ne akarjak én fészket rakni Belgrádban, mert igenis, nemcsak Magyarországra, de ide is bejönnek az oroszok, mert bármi áron meleg tengert akarnak, igenis meleg tengert akarnak és elmennek az Adriáig!

A közelünkben volt Gádor Béla is, és alkalmas pillanatban megsúgta, hogy Toncz bácsinak talán „hajlama”, „ingere” vagy micsodája van arra, hogy szélsőséges nézeteket valljon, avagy hirdessen, ezért ne is reméljek sokat a vele folytatott magánéleti, vagy akár közéleti társalgásoktól.

Egyszer mégis majdnem belementünk egy téma taglalásába, de a magam részéről kihátráltam a folytatás elől, miután tudomásomra hozta Toncz bácsi, hogy Gádornak az eredeti neve tulajdonképpen nem Gádor, hanem Guttmann. Tehát zsidó származás, ezért vigyázni kell vele, és legfőként véletlenül se említsem füle hallattára a nevét, mert az zsenánt neki.

184.

Ugyanezen a sűrű napon történt, hogy Belgrádba repült Szabó László magyar és nemzetközi sakknagyemester. Moszkvából érkezett, ahol rangjához illően diadalmaszkodott azon a sakkolimpián, amit a történelemben első ízben rendeztek éppen akkor a szocialista Szovjetunióban.

A nagymester Belgrádba érkezésének hírével együtt szaladt szét az értesülés, ami szerint már a legközelebbi napokban tovább utazik Bécsbe. Nagyon sürgősen kellett hát tető alá hozni a szellemi sporteseményt, aminek igazi rangját, izgalmát, éppen a világhíres résztvevő jelenléte adja.

A belgrádi sakkegylet illetékesei nagy gázra kapcsolva, jó eredménnyel buzgólkodtak is, aminek nyomán már másnapra terveztek-szerveztek egy szimultán-sakkbemutatót, nem kevesebb, mint harminc szerbiai küzdőféllel, az egy magyar ellen.

Mindennek előzményeként ide kell szűrnom, hogy sorsom váratlan rendeződésének az is forrása lett, hogy Szabó László sakkzseni, a fényes Moszkva szállóban rendelt magának lakosztályt. Egyébként mindig ott lakik, ha Belgrádba érkezik, és külön örömeire szolgált, hogy ráadásul ott most összetalálkozott Gádor Bélával, ifjúkori barátságuk boldog tanújával.

Természetes volt, hogy már első este fényűző partit adott a nagymester a lakosztályában, ahová magától értetődően meghívott volt Gádor mellett az egyébként szintén a szállóban lakó Toncz Tibor bácsi, a Ludas Matyi karikaturistája, továbbá egy korombéli fiatalember, akit Jóskának hívtak, pozíciójára pedig a nem egészen érthető „tréner” kifejezést használták. Később számomra is kiderült róla, hogy általános mindenes a nagymesternek, mégpedig évtizeddel ezelőtt óta, amikor egy Balaton mel-

letti kulturális versenyen háromszáz Ady-verset adott elő egyvégtében, könyv nélkül, és ez felkeltette a nemzetközi nagymester figyelmét.

És mivel az általános jóindulat, öröm és nagyvonalúság révén árva-magamat is figyelemre érdemes élőlénynek, mégpedig Gádorék tartozékának minősítettek –, természetesen engem is otthonába invitált Szabó László nemzetközi nagymester. Sőt, a későbbiekben meg nem érdemlettnek mondható érdeklődést mutatott személyem iránt, zömmel kibontakozni tetsző írói erőfeszítéseim, kísérleteim iránt. Megdöbbenve fogadta a hírt, ami szerint én egy foszladozó dunai dereglyén letem szállást magamnak az elmúlt éjszaka, miután kényszerűen leszálltam a Szófiából érkező vonatról, és valószínű, hogy ugyanazon az úszó deszkán kell töltenem a mai, holnapi, sőt: holnaputáni éjszakát is – jobb híján.

Mondott valamit tréner Jóskának, aki kiment, majd tíz perc múltán visszajött, és általános figyelemről kísérve előadta, hogy mától a tetőtérben tárolt tisztítóeszközök társaságában tölthetem éjszakáimat, amíg jobb megoldással nem szolgálhatnak. Üdvözlettel: a szálloda igazgatósága.

Taps fogadta szavait, én pedig pironkodva hálálkodtam és hajlongtam a jelenet voltaképpeni létrehozója, a nagy sakkozó varázslatos személyisége előtt.

185.

Valahányszor visszagondolok erre a jelenetsorra – leginkább arcpirító szégyent érzek. Az a gyanú gyötör, hogy az annakidején produkált pironkodásom, hálálkodásom – nem volt őszinte, hanem inkább álságos volt.

Persze, jólestek a felületes ismerkedésünk nyomán, úgyszólván a szellők szárnyán születő és felröppenő, méltányló és méltánylandó szavak, amiket a sakkozó a fülembe muzsikált, ámde azok önsúlya nem abban kulminált, hogy bizonyos felismerések nyomán létrejöttek a nagy eszű sakkozó agyában, azután mások számára is érthetően megfogalmazódtak, kimondódtak, hanem abban, hogy az én személyem –, a személyiségem! – tökéletesen alkalmas alapot kínált ahhoz, hogy mindaz, ami megtörtént, létre is jöhessen.

Voltam, aki voltam, és vagyok, anélkül is, hogy valakik ezt kéretlenül szajkózzák!

Nincs rá szükség, hogy ajnározzanak! Hagyják azt meg nekem, aki egyébként is mindenki másnál jobban csinálom!

Akkor vagyok talán a legpontosabb, ha arra gyanakszom, hogy sértően érintett a sakkbajnok fölém tornyosuló kicsodasága, ami – ráadásként – látványosan egybekarolódott gyámolításommal, avagy akárcsak annak a szándékával.

Csillogott például a szeme, mosolygott az arcán mindene, amikor utasításba adta trénerének, hogy a holnap rendezendő szimultán-csata harminc résztvevője mellé jegyeztessen engem is. Az ő harmincegyedik ellenfeleként lépek majd pástra!

Megmosolyogtam az ötletet, és mondtam neki, hogy nem tudok sakkozni: csak az alaplépéseket ismerem – talán.

Utasította tréner-Jóskát, hogy holnapig tanítson meg sakkozni.

Összecsapkodta a kezeit, masszírozta homlokát és nyakát, mintha már is küzdelemhez edzené magát, majd újdonna homlokára csapva figyelmeztette Jóskát, hogy az alkalomhoz illő és nekem járó honoráriumról se feledkezzék meg!

Gyerekes ujjongása folyamán Gáddal is összeölelkezett és mindketten hosszan örvendeztek.

186.

Jóska szobájában azzal múltattuk az időt, hogy megfürödtem, borotválkoztam és növekvő rossz kedvvel hallgattam vendéglátómnak a sakkozással kapcsolatos mondanóját. Egyetlen, amire máig emlékszem, hogy nagyon fontos a „fogott figura lép!” című szabály, mert ha vétünk ellene, tudomására hozzuk a külvilágnak szándékunkat és ezzel komoly hátrányba kerülhetünk. Éppen az a lényege a sakkozásnak, hogy a fejünkön belül elrejtve hozzuk létre a parancsot, és annak a nyomán cselekszünk a táblán, és ott már bárki számára láthatóan.

Annny kérdésem volt a napirendhez, hogy mi történik a nekem járó pénzzel akkor, ha véletlenül bemattolom a Mestert?

Földre guggolva vihorászott Jóska –, aki egyébként első pillanattól baráti érzéseket ébresztett bennem – és csak miután kellő levegőhöz jutott, kezdte magyarázni, hogy a mester egészen bizonyosan mattot kap tőlem, illetve önmagától.. Azt ugyanis nem bízhatja énrám. Higgyem el, hogy alkalmas pillanatban bemattolja majd önmagát, és kezét nyújtva megköszöni nekem, a győztesnek azt a mattot, meg azt is, hogy részt vettem egyáltalán a rangos nemzetközi viadalon. Vagyis minden úgy történik, mint a sportvilág szédítő magaslatain dívik.

Nem lesz tehát semmi véletlen, mert gondoskodik róla a Mester, hogy feltétlenül ő kapjon mattot, hiszen az külön szenzáció lesz, hogy az ismeretlen kis magyar legyőzi a Szovjetunióból győztesen éppen hazainduló világbajnokot. Így lesz igazi szenzációvá ez a belgrádi szimultán!

Hatalmasan megerősödött bennem az ellenérzés a másnapra tervezett nyilvános szereplésem iránt.

Miféle pojácaságba keverem magamat? Kiknek a nyilvánossága előtt mutogatom magamat, és mit képviselek? Milyen papírra írom oda a nevemet, hogy felvettem X összeget egy munkáért, amit nem végeztem el?!

187.

Jóskától hamarosan elköszöntem, azt követően, hogy a belgrádi Moszkva szálló padlásterében rendelkezésemre bocsátott helyiséget szemrevételeztem. Első látásra természetesen nem volt vonzó, vagy éppen lelkesítő, de hát hamar a szememhez és eszemhez emeltem.

Eljátszotta Jóska, hogy gratulál új otthonomhoz, amihez kis ajándékot mellékel. Díszes dobozt húzott elő kabátja alól és nyújtotta, hogy bontsam ki. Selymes tapintású, pikáns kis női harisnyatartó terült szét a tenyeremen, olyanféle, amilyeneket pesti luxusboltokban is látni. Hozzáfűzte vendégem, hogy jó hasznát vehetem

az itteni fehérnépek között is, mert kevés van még belőle a piacon, ezért igen keresett.

Alkalmos helyre csusszantottam, a takarítóeszközök alá, és indultam a Duna-parti dereglyén hagyott holmimért, hogy mindenemmel beköltözzek a város legdíszesebb épületébe, azon belül persze a legalacsonyabb rangú létesítménybe, de ingyen, azaz a lehetőségem határain belül.

A búcsúkézfogás pillanatában úgy tetszhetett, olyan embertől köszönök el, akinek szívesen vagyok a társaságában, ami igaz is volt, de ellentett mögöttese is létezett.

Meg nem idézhető pillanatban, valahol az éppen múltó idők egyik töredékrészében született az idegeimben az a feltevés, ami szerint most van vajúdóban az emberiség. Nem született még meg, csak vergődik, hogy létre kelhessen. Nincs formája, nincsen tartalma.

Úgy képződött meg előttem, és mögöttem, fölöttem, alattam, amiként nagyapám világa. Forrott, de nem forrott ki, csak a láthatatlansága olvadt.

Nagymamám a jegyzőéknél volt cseléd, egyúttal pesztra, mosónő és csak egy pár papucsos volt. Csak a főutcán húzta lábára, a falun kívül mezítláb ment. Nagyapám ebbe a mezítlábas lányba szeretett bele s vette később feleségül.

Én már csak egyfogú öregasszonynak láttam, olyan volt a kinézete, mint a boszorkánynak Jancsi és Juliskában, de nem volt gonosz, hanem csak agyongyötört, aki tizennégy gyereket szült, hetet halva, a többit felnevelte, és még melléjük férje fi-testvére özvegyének három gyereket, akiknek amúgy is „több járt”. Millió apró igazságtalanság fojtogatja a világot!

Ha Szabó László nagymester adja majd a mattot önmagának, de annak a látszatát erőltettük, hogy én mattoltam be, stb. – akkor az: csalás. Mindenki csaló, aki mindennel akármiképpen azonosul.

Hát én – nem!

A felismerésem, és annak kimondása úgy hatott rám, akárha test-test elleni küzdelemben végső győzelmet arattam volna. Lehunyt szemmel is láttam diadalmas tartásomat, és még szellememet is olyan formájúnak véltem, amilyen egy jól kimunkált atléta teste lehet.

Az éjszakai Belgrád gyengén világított részén lépegettem a Duna-ág irányába, és derültem rajta, hogy úgy közlekedek, mint aki ezer esztendeje itt él, noha életében először járok itt. Semmi nem lehetett régről ismerős, mégis olyan otthonos magabiztossággal közlekedtem, akárha egy helyben állanék, és minden rajtam kívüli „más” vegezné öntörvényű mozgását.

A rajtam kívüli, a való világgal nem párhuzamosnak mondhatóan ugyan, de a bennem belüli, a leginkább szelleminek mondható s a maga nemében úgyszintén való világ is virulensen élte a maga életét. Állandó képe mozgott agyamban egy szabálytalan gömbnek, ami akármelyik, véletlenül kézbe vett krumplihoz hasonlított, szünet nélkül végső formáját keresve hol behorpadt, hol meg kidudorodott agyamban.

188.

Hamarosan felfogtam, hogy valódi való világom égi, földöntúli, akármiképpen rejtelmes része végzi legmagasabb törvényű munkáját, az erkölcsrendészetet, amelynek értelmében például tilos egy sakkmeccsen csalóként részt venni.

Hovatovább mindenre kiterjedően tiszta fogalmak születtek agyamban arról, hogy általában mi a helyes és mi a helytelen. S mindezeknek a létező, vagy akárcsak bujkáló voltát a saját cselekedeteimre nézvést is áttekintettem.

Amikor a Dunához érkeztem, és csónakos emberemtől átvettem időlegesen őrzésére bízott két megtömött, bulgáriai bőröndömet, már igazán mindenre kiterjedően tudtam, hogy milyen ügyben, mi a helyes.

– Az hírlík –, mondta a csónakos –, hogy Magyarországon tegnap megszüntették a Kommunista Pártot.

Semmit nem szóltam, de megnyugodva gondoltam rá, hogy az én párttagkönyvem a háziasszonyomnál maradt, megőrzésre. Nem is lett volna jogom, hogy külföldre vigyem.

189.

Visszatérve a Moszkva szállóba, elhelyeztem hozott holmimat az ideiglenesen rendelkezésemre bocsátott helyiségben, a tisztítóeszközök tárolására szolgáló teremben, azután igyekeztem, hogy korábban született elhatározásomnak megfelelően, haladéktalanul felkeressem Gádor Bélát. Megérdeklődtem szobája számát és hamarosan benyitottam hozzá. Hevültem a vágytól, hogy minél előbb beszéljek vele, mindenekelőtt a Dunához vezető, és az onnan visszafelé megtett utam során végzett, részben általános szellemi, részint pedig ugyancsak általános értelemben tekinthető, erkölcsrendészetinek is mondható munkámról. Mindarról tehát, amit bajnak, bűnnek, aljasságnak, és mellesleg például csalásnak látok az emberi tevékenységben. S ez utóbbival összefüggésben kérni szándékoztam, hogy tudassa Szabó Lászlóval azt a döntésemet, amely szerint nem óhajtok részt venni a holnapra tervezett kollektív sakkozásban, mert alapos gyanúm szerint az sem lesz mentes a csalás szellemétől és gyakorlatától.

Pizsamában volt Gádor, és nem tudtam szabadulni a feltevéstől, hogy pizsamadrágja éppen úgy kivasalt, mint utcán viselt valamennyi nadrágja szokott lenni. Levegőt vettem, mielőtt megszólaltam, és azt mondtam:

– Figyelj, Bélusom.

Süteményt eszegetett, amit valószínűleg a Szabó László által adott ma esti fogadáson halmoztak fel a szmokingos pincérek. Meg ugyancsak általam ismeretlen, olyan italosüvegek csillantak, amelyek szintén abból a másik muriból vándorolhattak ide. Talán az én távozásom után is együtt maradtak még, talán itt folytatták egymás üdvözlését és ünneplését.

Miután eldörzsölte állán a maradék morzsát Gádor Béla, köszöriült kicsit a torokán, azután teljesen izgalommentes hangon, enyhén tanárosan, azt mondta:

– Mindaz, amit előadtál, tiszteletre méltó magánügy – már el is felejtettem. Annyit fűznék hozzá, hogy az angolok ezt azzal a szóval fejezik ki, hogy prostráció. Magyarul affélét jelent, mint összeomlás, földre borulás. Még magyarabban arra mondják, aki a fingban is elbotlik. Shit sack!

Felfogtam, hogy utolsó szava nem a magyar nyelv köréből való. Éppen ezért nem is értettem a jelentését. Ennek ellenére jó érzés volt nyugtáznom, hogy rövidke ideig bár, de az általános emberi műveltség-anyag közelében bogarásztam. A gondolkodás megroppantó terhe alatt kerestem választ valamire, aminek a birtokába jutva még jobb érzés tölthet majd el.

Közben Gádor arcát is tanulmányoztam, hátha leolvashatok róla valamit, ami hozzásegít a keresett, új ismeret megelézéséhez. Menten elkaptam azonban vizsla tekintetemet, ugyanis első ránézésre úgy tetszett, hogy akként mozognak arcizmai, mint azé a gyerekkoromból emlékezetes, kötekedő lurkóké, akik éppen nyálat gyűjtenek, mert köpni készülnek. Mélyen röstelltem ezt a feltevésemet és azonnal behunytam a szememet, de rögtön riadtan rányitottam a csuklómra, ami kékülts-vörösödött és fáj – Gádor vékony ujjainak szorításától.

Színházi szerepeiből visszhangzó hangján mormogta:

– Ami pedig a sakkozást illeti, azt nem üzengetéssel intézzük el, hanem illedelmesen a nagymester elé állasz, és közlöd vele, hogy fáj a fejed, ezért nem vállalkozol sakkozásra, de egyébként nagyon szépen köszönöd a megtisztelő meghívást.

Elengedte, pontosabban: ellökte a csuklómat és gyors járkálásba kezdett, miközben mind nagyobb hangerővel folytatta:

– Megbénultak a telefonok és egy hete nem tudom felhívni Pestet, hogy pár szót beszéljek a feleségemmel. A nemzetközi nagymester ma estére ígérte, hogy megvalósul a kapcsolat. Hiszek neki és reménykedve várok. Te meg itt játszod a legkeserűbb kesergőt! Nem fogod fel, hogy a te érdekedben mattolja be magát a nyilvánosság előtt, hogy neked titokban honoráriumot juttathasson!? Kegyes csalást hajt végre, ha képes vagy felfogni: mi az? Általánosságban szólva, fiam, valamilyen oknál fogva a te életedből látványosan hiányzik a jó élménye! Na, látod, már be is jött!

Gépi hangot hallott, vagy fényvillogást látott, esetleg mindkettő jelezte neki, hogy telefonközelségben van Budapesten tartózkodó felesége, a Kossuth-díjas színésznő, Somogyi Erzi, akit színpadi és filmszerepeiből természetesen én is ismertem.

– Harsányan kiabálta Budapestnek Gádor, amit a feleségének szánt, én pedig a folyosóra menekültem hirtelen zavaromban. Néhány perc múltán kiszólt Gádor, hogy menjek, és köszönjek a feleségének. Szügyembe vágott fejfel nyomultam ismét a szobába, kézbe vettem a telefont és mondani kezdtem, hogy ki vagyok, amikor messze túlemelkedett az én hangomon a művésznőé, aki azt kiáltotta, vagy inkább parancsolta az európai sötétségnek:

– Hozzatok kávé!

Ez a gyönyörű parancs máig zeng a fülemben.

190.

Budapesten én a Szabad Föld elnevezésű, parasztoknak szóló hetilap olvasószerkesztőjeként dolgoztam, és ebben a minőségemben gyakran találkozhattam Gádor Bélával, mert azonos épületben voltak munka-szobáink. Ott volt a közös ebédlő, ahová ugyan ritkán jött, de közösségi célokra szolgált a hatalmas gyűlésterem, a könyvtár, az archívum, valamint működött egy diszkrét kis kávézó a pincében, ahol szintén találkozhattunk olykor.

Öszeismerkedésünk első percétől kölcsönös tegeződést kezdeményezett, noha negyedszázaddal idősebb volt nálam, továbbá jóval magasabb rangú a szerkesztőségi hierarchiában. Három dedikált könyve volt a birtokomban, tudtam róla, hogy van egy irodalmi József Attila-díja, és nyilvánvaló volt, hogy az enyémnél sokkal magasabb és szélesebb körre terjedő az általános társadalmi respektje.

Ő meg azt méltányolhatta viselkedésemben, hogy soha nem éltem vissza kitüntető bizalmával, már-már baráti-atyai gesztusaival.

Budapesten például véletlenül sem fordulhatott volna elő, hogy olyan nyegle módon „lebélusozzam”, amiként azt az adott belgrádi percben – most, itt, a szállodában – megengedtem magamnak.

191.

Igyekeztem is, hogy minél hamarabb meneküljek a helyszínről. Már-már indultam is, amikor ismét elektromos hangforrás hangzott, előbb halkán, de azután nagyon gyorsan felerősödött, és ijesztővé lett, akár egy sziréna. Másodpercek múltán pedig zúgott, bömbölt, majd hirtelen szünet után falakat rezegtetően harsogott. Szinte remegtek a falak. Olyan szerkezet működhetett, amit veszedelmekre, katasztrófákra is idomítottak, hogy bömbölgjön, ha kell. Fűlsiketítő szünet után azt mondta a szörnyű gép:

– Csak Gyula urat várja sürgősséggel a portán a Belgrádi Magyar Nagykövetség. Ez te vagy, bólintott megnyugodva a zajoktól felzaklatott Béla.

Menj, ha hívnak, intett egyet búcsúként.

192.

Nagy testű, komor tekintetű ember várt rám a portán s egészen kicsikét biccentett, miután – valószínűleg – megtudta a portástól, hogy én lennék a várt embere. Hátat is fordított és indult kifelé. Közvetlenül a főbejáratnál parkoló, hatalmas autó hátsó ajtaját nyitotta meg és biccentett, hogy menjek a helyemre.

Fürgén befészkelődtem és amint elindultunk, lelkesült beszámolóba kezdtem arról, hogy életemben harmadszor terpeszkedek ilyen luxusautóban azt követően, hogy együtt kocsikáztam a Nobel-díjas dán íróval, Andersen Nexövel 1949-ben, amikor a magyar kormány vendégeként az a kívánsága is teljesült, hogy láthassa Hortobágy kilenclyukú hídját az én passzentes kíséretemben, aki akkor kezdő novellistaként a Hajdú megyei újság munkatársa voltam, Debrecenben. Másodszor most, két hete történt, hogy Szófiának, Bulgária fővárosának a repülőterén sétáltam át a Buda-

pestről oda szállító repülőről abba a méltóságos autóba, amit részint az engem két hétre vendégül látó Bolgár Írószövetség, másrészt bizonyára maga a bolgár kormány is jóváhagyóan irányított rendelkezésemre.

Hevületemben megböktém az elől ülő férfi vállát, és azt kiáltottam:

„Most pedig harmadszor!”

– Ne razumem! – jött a válasz, amit nyelvi hulladékokból álló gyűjteményem nyomán rögtön úgy fordítottam szerbről magyarra, hogy „nem értem!”.

Azt is megértettem ugyanakkor, hogy reménytelen lenne további társalgást erőltetnem.

Mindamellet megengedtem magamnak, hogy legalább tapintatlanságnak minősítsem a magyar követség eljárását, amiért olyan személyt küldtek értem, aki nem tud magyarul, és ebből következően méltatlan helyzetekbe bonyolódhatok.

Kínálta magát a lehetőség, hogy továbbra is kézimunkázzak, pepecseljek még a váratlanul terítékre került napirend kárára, de működni kezdett bennem az enyhület rejtett óhajtása is. „Mindenkit megérteni – súgta bennem az ismerős érzés. – Elfogadni. Ha nem beszélsz róla, már nincs is. Engedjünk annak a nagyszerű készségünknek, hogy szeretjük elfeledni a kellemetlen érzéseket”.

Ebben a pillanatban egész testemben megdermedtem, s úgy éreztem, hogy elakadt a szívverésem. A valaha tapasztalt legkellemetlenebb érzések nyilallottak még a talpamba is. Hirtelen könnyezni kezdő szemeim leragadtak, de rögtön riadtan sarkig nyitottam, dörzsöltem mindkettőt, hogy lássam, nem fordult-e hátra a sofőr, nem szegez-e fegyvert a homlokomnak? Hátrább nyomtam az ülésemet, amennyire tudtam. Össze is húztam magam, és mozdulatlaná dermedve figyeltem az elől ülő idegen széles tarkóját.

„Igenis az a helyes –, született bennem a gondolat –, ha idegen lénynek tekintem útítársamat és ehhez igazítom viselkedésemet. Semmi hátbá veregetés, például.

Nem állítom, hogy az úrból való a koma, de nem is a magyar nagykövetség alkalmazottja.

Akkor viszont kicsoda? Lehet, persze akárki, de abban az esetben mivel magyarázható, hogy egy csónakban evezünk?

Miért keresett és talált meg engem a Moszkva szállóban?

Miért keresett ott engem egy fülsiketítő hangszóró is?

És azt a hangszórót hallotta Gádor is, és nem hüledezett miatta, hanem azt mondta, menjek, ha hívnak

Őt is hívták már valamikor?

Mért nem beszélt erről velem?

S egyáltalán: létezhet Belgrádban működő magyar nagykövetség – 1956 novemberében?”

193.

Csökken bennem a feszültség, amellyel az autón belüli világot figyeltem, és időnként kitekintettem az ablakon. Jól megvilágított, lakályos környezetben, módosnak tetsző

kertes házak övezetében jártunk, és az villant emlékezetembe, mintha délelőtt már gyalogoltam volna erre.

A jugoszláv határőrök már a Szófiából Belgrádba érkező vonaton elvették útlevelemet, majd az állomáson telepített idegenrendészeti közeg kezére adtak, az pedig elirányított egy harmadik hivatalos helyre, és azt végül éppen ezen a tájíkon találhattam meg. A tartózkodási engedélyemet kaphattam itt kézhez.

Torz mosolyt csalt arcomra a kesernyés gondolat, amely szerint előbb-utóbb ott-honossá is kedvesedik majd ez a városkép, mert az orderé szerint harmadnaponként ide-valahova kell járulnom a vonatkozó engedély alkalmi megújításáért.

Itt találkoztam össze Zolival és egyik bácsikájával tegnap, lévén, hogy közös cipőben jártunk. Nekik ugyancsak egynapos érvényű papírra volt szükségük, mert másnap, vagy harmadnap elmennek, vagy már el is mentek Kanadába. Bő lére eresztve adta elő Zoli barátom, hogy milliomos rokonok várják odakint s egy szavába kerül, hogy engem is kimentsenek a magyar kommunista iga alól.

Nagyon határozottan elhárítottam az ötletet, noha titkon nem tartottam lehetetlennek, hogy megvalósulhasson.

Budapesten voltunk ivócimborák, és az alkalmi összejövetelek során valódi barátság érlelődött közöttünk. Nyíltan vallottunk magunkról egymásnak, és így megtudhattam, hogy Zoltán és egész családi övezete osztályidegen, sőt, osztályellenség, amihez logikusan társult, hogy bebörtönözték, majd kitelepítették őket, vagyonuktól, olykor munkahelyüktől megfosztattak, stb.

Zoli meg igazhíthó bolsevistának mondott és – talán – gondolt is engem, noha én magam erősen meg-meginogtam ebben a hitben.

Nagy lendülettel adta elő tegnapi találkozásunk során, hogy a napokkal korábban, egészen pontosan október 25-én, a Kossuth téren zajlott gyűlésen jelen volt, amikor vagy a Parlament tetejéről, vagy a Földművelési Minisztérium ablakaiból tüzet nyitottak az ávosok a békésen tüntetőkre, és sokak mellett ő is megsérült. Fel is húzta nadrágja szárát és mutatta puskagolyótól sebzett, és mostanra természetesen bekötözött lábát.

Döbbsenten hallottam, amit előadott erről is, meg sok egyébről is, ami Pesten zajlik, és megállapodtunk, hogy elfogadom a Majestic bárba szóló, ma esti meghívását, mindenekelőtt azért, hogy további friss híreket halljak tőle.

194.

A környezőkhöz képest gyengébben megvilágított, de nagyobb tömbű ház előtt álltunk meg. Vasrácsos, kétszárnyú kapu díszlett előttünk, de nem nyílt meg, nem mentünk be, hanem megvártuk, amíg az épületből érkező ember kinyitja oldalamon a kocsiajtót. Nagyon szívélyesen kezét nyújtott s azt hadarta: örül érkezésemnek.

Én is mondani akartam valamit, de nem figyelt rám, hanem a sofőrrel beszélt, aki ezek után elindult, majd el is tűnt autójával anélkül, hogy akárcsak rám pillantott volna.

– Erre tessék – mondta a barátságos fogadókészséget mutató ember, és lépkedtünk az épület felé. Az elsőként elért földszinti ajtón behatolva villany gyulladt, majd egy emeletnyi magasságú lépcsősoron felkapaszkodva, olyan szobába jutottunk, amiről azt gondolhattam leginkább, hogy társalgó, ebédlő, filmvetítő, vagy akármi, ami társasági együttlétnek jó feltételeket kínál.

Egyik hátsó ajtón benyitott egy kíváncsian rám bámuló, korombélinek tetsző férfi, akire első vendéglátóm gyorsan, és fegyelmezőnek hatóan rászólt:

– Mondd a többieknek, hogy itt vagyunk, és haladék nélkül kezdhetjük.

Megvárta, míg a fiatalember eltűnt, azután, ölelésnek induló mozdulat végén mind a két karomat megérintette, és előző mosolya párjának a kíséretében újfent elismételte, hogy örül érkezésemnek.

Alkalmat láttam volna, hogy a sofőrrel kapcsolatos nyelvi élményemet szóba hozzam, de a követségi ember megszakítás nélkül beszélt, most már arról, hogy mennyire sajnálja, amiért ilyen későn este születhetett alkalom követségi látogatásomra. Felkiáltott: „De hát minden tekintetben örületes a zűrzavar, a rohanás, és nem kínálkozott más megoldás!”

Nagy levegőt vett, sóhajtott és fejcsóválva közölte, hogy nem vagyunk többé gazdái a sorsunknak.

Meglepett a patkolókovácsok által üllőn kalapálnak tetsző, zengő fogalmazás, és akartam, hogy hasonló módon szóljon az én mondandóm is, ezért mindkét szemöldökömet felhúzva, már-már túlságosan elámulva kérdeztem:

– Ha így van, ahogy mondja, akkor most ki a mi sorsunk gazdája?

– Arc nélkül vigyorg ránk a riadalom egy műpokolban!

Nem volt kéznél több patentem, ezért szándékoltan ellazítottam érdeklődésemet, amit bizonyos áttétellel a testtartásom is jelzett. Aprót, barátságosnak indulót is mosolyogtam.

– Engem felnevelő, szegényparaszti sorban élő nagyapámtól hallottam időnként, hogy akkor most nekivetjük vállunkat a rágördült időnek. Ezt most is megtehetjük.

Vendéglátóm élénken bólintott és az általam idézett aranymondáshoz toldotta:

– Ezt *most* meg is *kell* tennünk!

195.

Három férfi érkezett a szobába, nyilván azok, akiket a fő vendéglátó szólított fel korábban az összejövetelre. Minthogy tágas volt a helyiség, a jövevények meglehetősen, sőt: feltűnően távolra helyezkedtek egymástól. Óvatos körbepillantásom nyomán azonban semmi signálumát nem mutatták tudatos, vagy szándékos elhatárolásnak, semmi, mégoly apró jelét sem észleltem például olyan tüntetésnek, amivel akárcsak közömbösségüket jelezték volna.

Semmiképpen sem akartam azt a látszatot kelteni, mintha megbámultam volna őket, de annyit megjegyeztem, hogy a két új jövevény egyike sem kötött nyakkendőt, a harmadik ember inget sem viselt, hanem garbónyakú trikóféle volt rajta.

Az, akivel először találkoztam, az mellényes öltönyt viselt és első látásra idősebb volt a többinél, továbbá – valószínűleg – rangosabb, a szónak abban az értelmében, hogy ez a rangkülönbség a szavak nélküli viselkedésekből is kiolvasható volt.

Éppen erre, vagyis felettesi státuszára utalt, hogy elsőként kezdett úgy beszélni, mint aki egyszerre szól mindenkire.

Körbehardta a tekintetét, név szerint üdvözölte a jelenlévőket, de annyira motyogva, hogy senkinek a nevét nem érthettem, a magamét sem.

Hosszú szünetet tartott, mintha gondolkozni valót adna neki a téma, ami következik, és – valóban – lassan, szakadozón vezette elő, hogy az ósrégi hagyományhoz híven, idén is megemlékezünk a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról, és erről a tervről minden körülményre és részletre kiterjedően kell megvalósíthatósági tervet kidolgoznunk nekünk, akik itt vagyunk. Feladatunk továbbá, hogy megtaláljuk a formáját és a tartalmát annak, amit magáról az egész ünnepegről, és a létrehozását generál, történelmi gyökerekről szuggerálunk a majdani hallgatóságunknak.

Mindenki csendben figyelt eddig, de most megszólalt a garbós nyakú, és elvékonyult hangon, ezért viccesnek hatóan, de a viccelődés szándékának látszata nélkül adta közre:

– Vladimir Iljics mondta ezerkilencszáztizenhét november hetedikén a bolsevikok győzelme alkalmából, hogy átvágták az égiek a szalagot, azt jelezvén, hogy mostantól emberi életre is alkalmassá lett a Föld.

„Kaccantás” hallatszott, de senki nem rímelt rá valódi nevetéssel, hanem fegyelmezetten hallgattuk a főnök rögtön érkező, száraz, rendre utasító rosszallását:

– Semmi effélét nem mondott Vladimir Iljics! Amit ő valóban mondott, és amit abból nagyon kifeszült figyelemmel kell szellemi birtokaink sorába venni, azt majd kedves vendégünk, Csák Gyula író úr előadásában hallhatjuk. Olyan embertársunk Ő, akinek bőséges gyakorlata és tapasztalata van a lenini eszmék ismertetésében és átadásában. Szerencsés esetben azt kaphatjuk tőle és általa, amit évekkal ezelőtt a hadsereg tisztjeinek okulására nyújtott át egyik legfőbb tábornokunknak, név szerint Szabó István altábornagynak.

A szerb sofőr autójában rám törő iménti attack árvalányhajás érintés volt ahhoz a bunkóhoz képest, amely most rám zuhant! Nem is testi fájdalmat éreztem, hanem annak egy fonák, torz neme lett úrrá rajtam, amit leginkább talán a rettegés szó fejez ki leghívebben. „Arc nélküli műpokol” – amit a nagy főnök az imént közhírré tett, vagy meghirdetett. El fogok pusztulni, mert el kell pusztulnom ebben a siralmas bolondságban, amelyben minden igaz és semmi nem igaz. Tulajdonképpen nem is tudom, hogy mitől félek legjobban, de arra tippelök, hogy a félelem az, amelyik egyszerre veszi el életemet és eszemet.

196.

Ekkor új ember jelent meg az egyik hátsó ajtóban. Körülnézett, felém indult, közben a szónokló főnöknek szólt:

– A hármason keresik.

A főember azonnal elhallgatott, felállt és gyors léptekkel kiment, az üzenethez pedig szintén sietősen asztalomra tett egy szétnyitott papírt, azon rámutatott egy pontra és halkán közölte, hogy ott írom alá. Tollat is adott.

Mínthogy bizonytalankodtam, meglehetősen nyersséggel figyelmeztetett:

– Megy az idő, megy az idő!

Erős belső ellenkezésem dacára papírjára firkantottam a nevem. Zárt borítékot ejtett elém az asztalra.

– Ezt meg tegye el – köpte hozzá a szavakat.

Az imént szellemeskedő – vékonyhangú – most újabb szöveget adott közre:

– Szerintem koccintottak is Iljicsék az alkalomra. Nyilván a legősibb őslevesből pár kortyot. És megbeszélték, hogy s mint volt a nagy Bumm előtt, és miként lesz a nagy Reccs után. Erről ment köztük a szó az utolsó három percben. Erre varrjál gombot.

Lassú léptekkel kísértált, miközben kihívóan bámult az arcomba.

Távozásom lehetséges módozatain agyaltam.

„Na, jó. És miután kijutok az utcára, hová, merre tovább? Persze, eljutni valahogy a Moszkva szállóba, annak is a padlásterére. Ott az otthonom, az ideiglenes. Mert mi más lehetne számomra most állandó?

Nem vagyunk sorsunk gazdái többé!

A követségek – persze – kémközpontok! Kezükbe kerültem és azt sem tudom, vajon mi hasznuk lehet belőlem? A legrémesebb ötlet az, hogy én Leninről szónokolok nekik?

Avagy lehetne akár igaz is ez az egész?

Nem! Ez csakis örültség lehet. **ÉS HA ŐRÜLTEK HÁZA LETT EZ A KÖVETSÉG?** Megölik egymást! Ki tudja, mennyi itt már a hulla?

Eddig nem látott férfi lépett hozzám és közölte:

– Tessék velem jönni. Én viszem haza. Hová szól a cím? A Moszkva szállót mondták nekem.

Az ingyenes és kényelmes utazásom külön haszna lett, hogy hitelesnek ható tájékoztatást kaptam a szerb sofőrrel, aki nem követségi ember, hanem szervizelésre van nála az a méltóságos autó.

197.

Miután betapogattam magam a szálloda padlásteri helyiségeinek egyikébe és villanyt is kattintottam, nagy, hálaadónak is érzett sóhaj tört fel a sietéstől és átélt izgalmaktól gyötört mellkasomból.

További megnyugvást hozott, hogy felfedeztem bőröndjeimet, amiket azonnal fel is nyitottam, és harapni-, meg innivalót vettem ki magamnak.

Bizonyára valamennyi zajt is csaptam, amiről csak akkor vettem tudomást, amikor megnyílt egy ajtó, de nem az, amelyen át én a szobámba jutottam – és belépett egy munkaköpenybe öltözött nő. A munkaegyenruhát korábban is láttam már a Moszkva szállóban.

Szememet és férfiúi szívemet egyszerre szúrta meg a felfedezés, hogy megkapóan szép a nő. S ha ez fokozhatóvá lett, abból következett, hogy rám nyitotta fénylő szemeit. További fokozódás, hogy sokáig tulajdonképpen csak a szemezésért szemeztünk, amit felszabadultan jókedvű nevetéssel zártunk.

Jobb ötletem nem lévén, szétnyitott és részint már szétdobott bőrdöngjeimre, mi egyebemre mutattam, széttártam a kezem, és legszélesebb mosolyom kíséretében azt mondtam:

– Bocsánat...

Körbe röptette rajtam szemeit, játszott az arcával, szavakat, mondanivalót keresve talán, végül rövidet nevetett és azt mondta.

– Ne razumem.

Most már hosszút nevetett, a levegőbe csapkodott, és csak nagyon kicsit ellenkezett, amikor a vigasztalás szándékával, meg ezer más közölnivaló szándékával megöleltem, és megszorítottam kicsit.

Játékosra formált érdeklődést mutatva körbenézett, helyeslően bólogatott, nevetett, mosolygott, végül – számomra szokatlan, és nem várt módon kezét nyújtott, és a kis szorítással párhuzamosan bólintott, mint aki jóváhagyott valamit.

Úgy gondoltam, a maga takarítói munkakörében szükséges tudnivalókat hallotta már rólam, és most a maga részéről is mindent rendben talált.

Segített megtalálni szétnyitható ágyamat, azután figyelmeztetőn karórájára mutatott, majd arcához emelte mindkét tenyerét, oldalra hajtotta a fejét, „Pá” – intett és kisietett, én pedig fekvéshez-alváshoz készülődtem.

(folytatása következik)